

М. ЗЕРОВ

АНТОЛОГІЯ

ББК 84Ук7
З-58

Сборник «Антология римской поэзии» содержит переводы Н. Зерова из шести древнеримских поэтов, которые охватывают большой промежуток времени от первых десятилетий I ст. н. э. до начала II ст. н. э.

Издание репринтное.

На широкий круг ценителей поэзии.

Зеров М. К.

З-58 Антологія римської поезії.— К.: Час,
1990.— 64 с. (В обкл.): 40 к., 15 000 пр.
ISBN 5-88520-084-X

Збірка «Антологія римської поезії» містить переклади М. Зерова із шести давньоримських поетів, які обіймають великий проміжок часу від перших десятиліть I ст. до н. е. до початку II ст. н. е.

Видання репринтне.

На широке коло шанувальників поезії.

З $\frac{4702640202-9689}{M212(04)-91}$ БЗ № 20—16—90 ББК 84Ук7+84(0)3

ISBN 5-88520-084-X

© Видавництво «Час», 1990

МИКОЛА ЗЕРОВ

АНТОЛОГІЯ

РИМСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

КАТУЛЛ - ВЕРГІЛІЙ - ГОРАЦІЙ -
ПРОПЕРЦІЙ - ОВИДІЙ -
МАРЦІЯЛ

Вид. Т-во „ДРУКАРЬ“ – Київ

М С М Х Х.

Репринтное издание

Литературно-художественное издание

Зеров Николай Константинович
АНТОЛОГИЯ РИМСКОЙ ПОЭЗИИ

Киев «Час»

На украинском языке

Репринтне видання

Літературно-художнє видання

Зеров Микола Костьович
АНТОЛОГІЯ РИМСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Зав. редакцією В. С. Радько.

Редактор З. М. Гермаш.

Художник Є. Ф. Сендзюк.

Художній редактор С. А. Мистецька.

Технічний редактор Л. І. Алєніна.

Коректор Н. І. Прокопенко

ИБ № 797

Здано до складання 20.03.90. Підписано до друку 25.07.90. Формат 70×100¹/₃₂.
Папір офсетний № 2. Гарнітура літературна. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 2,58.
Ум. фарб.-відб. 2,8. Обл.-вид. арк. 1,65. Тираж 15 000 пр. Зам. 0—1160. Вид.
№ 9689. Ціна 40 к.

Видавництво «Час». 252094. Київ, просп. Гагаріна, 27.

Діапозитиви тексту виготовлені на ГПРВО «Поліграфкнига»

Київська фабрика друкованої реклами ім. XXVI з'їзду КПРС. 252067 Київ,
вул. Виборзька, 84.

**В. К. Прокоповичу,
на знак пошани
і дружби.**

ПЛАЧ, Венеро! плачте, Купідони!
Плачте, люде витончені й чемні:
Вмер горобчик милої моєї,
Вмер горобчик, що вона любила
І як свого ока доглядала.
Був він ніжний і ласкаву пані
Знав, як доня малолітня матір:
На її колінах завжди бавивсь
І, стрибаючи навколо неї,
Щебетанням вірним озивався.
А тепер і він пішов до краю,
Звідкіля ніхто ще не вертався...
Хай во віки ти не діждеш долі,
Попідземна темряво неси та!
Ти нам радість нашу відібрала...
Горе й нам, горобчику сердечний!
Через тебе дорогі очиці
Од плачу, од сліз почервоніли.

А ВРЕЛІЙ і Фурій — Катуллові друзі:
Куди-б не пішов він, ви тими-ж стежками —
На море Індійське, що рве і бурхає
В бою з берегами —

До саків далеких — до ніжних арабів —
Між парти, стрільців племено гострозоре —
В Єгипет пекучий, де Нілові гірла
Замулили море...

Поглянули-б з ним ви й за гори Альпійські —
В долини, де Цезарь прославивсь великий,
На Рейн пограничний і острів Британський
Далекий і дикий.

І все, що-б там Доля мені не послала,
Зо мною ви радо усе б поділили!..
Тож прошу моїй передати коханій
Це слово немиле:

Дай боже їй жити й повік процвітати
І триста коханців водити з собою,
І серце їх бідне лукавою тільки
В'ялити жагою.

Моєї-ж любови вона не діждеться:
Кохання Катуллове вмерло, – упало,
Як квіт польовий, коли пройде по ньому
Залізнеє рало.

НАШ дім поставлений в куточку затишному:
Ні Австр, ні Апелійот не рушать мого дому;
Фавоній і Борей дихнуть не сміють там,—
А вітру все таки не сила збутись нам:
Наш дім за став л е н и й за двісті тисяч, Фуре!
О пагубо моя, боргів шалена буре!

ХЛОПЧИСЬКУ слуго! давнього Фалерну
Подай нам чашу пінну та гірку!

Такий наказ Постумії-цариці,
П'янішої від п'яних виногрон.
Ти-ж, пагубо вина—твереза водо,
Ти йди від нас до мудрих та розважних:
Тут нерозведений панує Вахх.

ЗНОВУ весна, оживає земля.
Бурь одгреміла пора буркотлива,
З заходу легіт повіяв пестливий...
Де ви, багатої Фригії ниви?
Де ти, Нікеї родюча рілля?...
В Азію, славно містами, мчимо.
Серце забилося, прагне дороги,
Радо ступають, тугішають ноги...
Друзі, прощайте! братерським гуртком
З дому забились ми в даль незнайому,—
Нарізно шлях свій верстаєм до-дому.

ВЕРГІЛІЙ.

І еклога.

Мелібеї:

ТИТИРЕ, ти в холодку опочив-єсь під буком
[гіллястим
І на сопілці сільській награєш мелодійної пісні.
Ми-ж потишили наш дім, наші ниви; од рідного
[краю
Геть утікаєм... Нам тяжко.. А ти — в холодку, на
[дозвіллі
Будиш в діброві луну солодким ім'ям Амаріллі.

Титир:

О, Мелібею! мій бог послав мені втіху цю й радість.
Завжди для мене лишиться він богом; олтарь його
[завжди
Буде окроплено кров'ю ягнятка з моєї кошари:
З ласки його бо на пашу корів я й ягнят виганяю,
З ласки його награю, що захочу, на тихій сопілці.

Мелібеї:

Так! Я не заздрю тобі... Я дивуюсь... Бо ж буря лютує
Нині на наших ланах. І сам я, старий та безсилий,

Кіз своїх далі жену... А ця? поглянь бо на неї:
Двох на горбі козенят у ліщині вона породила,
Так і лишила їх мертвими там, на камінні непліднім.
Часто це лихо мені—о моя сліпота та нерозум!—
Громом розбиті дуби на путі на моїй віщували;
Часто це горе гірке вороння накликало зловісне...
Але хто-ж бог твій і де він, скажи мені, Титире
[друже?

Т и т и р :

В Римі мій спас і заступник... ти знаєш, простець
[незвичайний,
Місто те дивне, гадав я, подібне до наших містечок,
Де на базарах ми сир продавали і наші ягниці;
Думав я: пес, хоч і більший, у всьому подібний
[щенятам.
Нині я знаю, що Рим над містами підноситься всіми,
Як над кущами повзкої лози кипарис величавий.

М е л і б е й :

Що-ж так манило тебе до того величного міста?

Т и т и р :

Воля, мій друже! Хоч пізно, як волос на старість
[посивів,
Взнав я принади її, — осяяла вік мій ледачий;
Зглянулась доля на мене, хоч довго прийшлося її
[ждати.

Перш Галатеїн невільник, я нині служу Амарілі...
От як була Галатея, то — щиро тобі признаюся:
Вільної хвилі не мав я, не мав заробітку ніколи...
Хоч на олтарь і складав я нелічені жертви безсмертним,
Хоч працював я, як міг, і сир свій видавлював туго,
З грішми ніколи моя не верталась до дому правця.

Мелібей:

От коли я зрозумів, чому так Амарілла зітхала,
Щиро молилась богам, для кого виноград зберігала:
Титир покинув свій дім—а по ньому тут сосни
[журились
І говіркі джерела, і широкі зелені діброви.

Титир:

Що-ж мені діять було? Чи-ж я міг zostаватися в
[призрі?
Чи-ж я не міг попросити у бога спокою та пільги?..
О, Мелібею! я бачив там мужа, що йому на шану
Пишні що-місяця жертви по храмах приносяться
[наших;
І на благання своє ласкаву почув я відповідь:
Все, що твоє, при тобі! Вертайсь до худоби безпечно!

Мелібей:

О, ти щасливий, мій друже! Майно і твій хутір з
[тобою.
Досить тобі на життя.. Твоє поле оброблене добре...

Не заболочений луг: ні комиш, ні рогіз не росте там.
Не на чужому ти пастимеш вівці, і пошесть ворожа
Од незнайомих сусід на ягнята твої не перейде.

Так! ти щасливий, мій друже! Ти дома, лежиш в
[холодочку

Біля священних джерел, на березі рідної річки.

Тут тобі тин-живопліт, де гіблейські трудівниці

[бжолі

Взяток важений беруть на буйнім верболозовім цвіті,
Вколо літають, брелять, до солодкого сну запрошають;

Тут, по-під скелю йдучи, садівничий наспівує пісні;

Тут про кохання твоє голуби тобі стиха туркочуть

І з верховіття кленка озивається горлиця ніжна...

Т и т и р :

Так, мені добре... І перше олень піде пастись в

[повітря,

Море раніше всі викине риби на піски безвідні,

Парти із житних долин приблукають раніше до Рейну,

А напівдикий германець Євфратові питиме води,—

Аніж у серці моїм захитається образ владики.

М е л і б е й :

Лихо судилося нам; ми йдемо на безвіддя Лібійські,

Другі мандрують до скитів, а треті—на берег Оакси;

Навіть на північ, за море ідуть до Британського

[краю...

Чи й доведеться коли повернутися знов до отчизни,

Щоби з слізьми на очах, по роках сумного вигнання,
Глянуть на землю свою, на ту стріху убогої хати.
Жовнір захожий мої родючі виснажить ниви,
Варвар тут жатиме хліб... От до чого усобиця люта
Нас, громадян, довела!... Чи для того ходив я за
[полем,

Чи за-для того я груші щепив і викохував лози?...
Кози, щасливі колись, годі плакатись,—далі рушаймо!
Вже не лежати мені по-між рястом у темній печері,
Вже не дивитись на вас, по далекій розсипаних скелі,
Пісні уже не співати, і певно, що скоро без мене
Вам доведеться гіркий верболіз та конюшину скубти.

Т и т и р :

Ні, ти не підеш нікуди і ніч перебудеш зо мною;
Ложем нам буде трава, а вечерю ми маєм розкішну:
Добре оддавлений сир, і каштани, і яблука спілі.
Глянь бо: ген-ген над хатами димок уже в'ється
[вечірній
І од гірських верховин по долинах послалися тіни.

ВЕРГІЛІЙ.
IV еклога.

МУЗИ Сицилії! нині почнем поважнішої пісні;
Кущ тамариску, гаї та діброви не всім до вподоби:
Вже як співать про ліси, хай той спів буде консула
[гідний.

Час надходить останній по давніх пророцтвах
[кумейських;
Низка щасливих віків на землі починається знову.
Знову вертається Діва, вертається царство Сатурна;
Парость новітню богів нам із ясного послано неба.

Ти лише, чиста Діяно, злелій нам дитину ту дивну:
З нею залізна доба переходить, спадає в непам'ять,
Вік настає золотий! Непорочна, твій Феб уже з нами!

Так! і у твій консулят, Полліоне, це станеться чудо,
Місяці дивні, щасливі літа розпочнуться від тебе:
Щезнуть останні сліди диких чварів і братньої крові,
Від ненастанних трівог земля одпочине стражденна.

Хлопчику любий! надійдуть часи, і побачиш ти небо,
Світлих героїв побачиш і сам засіяєш в їх колі,
Правлячи світом усім, втихомиреним зброєю батька.

Зразу-ж родюча земля принесе тобі перші дарунки:
Ладан поземний та кручений плющ зростить без
[насіння,

Лотосом вся процвіте, засміється веселим акантом.
Кози самі понесуть молоко з половини додому;
Смирна худоба без страху на лева глядітима в полі.
Квіти ласкаві, рясні поростуть край твоєї колиски.
Згине і ворог твій—змій і все зілля отрутне загине
І асирійський амом ніби килимом землю укріє.

Виростеш ти і почнеш дізнаватись про славу героїв,
Батькову славу пізнаєш і мужності міць непохитну,
Колосом буйно-важким заговорять лани неосяжні,
Терна колючого куш зчервоніє від грон виноградних.
Листя суворих дубів золотистим ороситься медом.

Де-що лишиться проте із давніших гріхів та нещастя.
Впливуть в море човни, і місто оточиться муром;
Рало по лону землі борозною глибокою пройде.
З'явиться Тифис новий, і юнацтво добірне, одважне
Славу збудує Арго і в криваві походи полине.
З смілим лицарством Ахилл проти нової вирушить
[Трої.

Мужем ти станеш і віку дозрілого дійдеш,—чи бачиш:
В морі не видко вітрил, і сосни нагірні не возять
Краму по хвилях морських; все, що треба, земля дає
[людям.

Оранки більше нема, ні ножа для кущів виноградних;
Скинув волові ярмо з терпеливої шиї плугатарь.

Вовни не красять уже у фарби, пороблені штучно:
Нині вівця на пасовищі ходить в одезі червленій,
Кольором ясним шафрана та пурпуром міниться
[темним;
Нині природний сандикс одягає ягнят недорослих.

Дивні надходьте віки! До своїх веретен нахилившись,
Присуд сповняючи Долі, так випряли Парки нехибні.

Час вже обняти тобі руками дитячими владу,
Вибранче милий богів, Юпітера славний нащадку!
Глянь, як на радості всесвіт дріжить, як радість
[проймає
Море і простір землі, і безодню глибокого неба;
Глянь, як подвиглось усе назустріч прийдешнього віку.

О коли-б мав я на світі прожити і, як пан свого хисту,
Співом прославить гучним твої вчинки для пізніх
[нащадків!

Проти мене не устояв тоді-б ні Орфій-Ісмарієць,
Ані досвідчений Лін, хоч обом їм боги помагали —
Калліопея Орфію, а Лінові Феб уродливий.
Навіть і Пан, коли став-би зо мною до суду аркадців,
Навіть і Пан-чарівник признав-би мою перемогу!

Хлопчику любий! навчися-ж вітати всміхаючись матір:
Болю і прикрих страждань довелось їй натерпітись
[досить.

Хлопчику любий, навчися! Кого бо не пестила мати,
Той не зазнав ні поваги богів, ні кохання богині.

ТЕМРЯВА ночі уже досягала середини неба;
Тяжко стомились гребці, і, знесилені, кинули
[весла

Та на помості мулкім та по лавах твердих полягали.
Тільки спочили, як Сон лехкокрилий з етеру ясного
Вохким повітрям летить і тумани нічні розгортає.
Так, Палінуре, він лине до тебе, — зловісні примари
Він насилає на зір твій... Он сів він на кермі високо,
Образ Форбанта прийнявши, і з словом до тебе

[вдається:

„Язидів сину, поглянь: — самі хвилі пильнують за тебе,
Рівно так дише повітря, — настала година спокою.
Голову ти прихили, дай спочити натруженим очам, —
Я замість тебе посижу, за хвилию й морем догляну.“
Ледве підводячи вії, натомлений мовить стерничий:

„Що мені радиш, Форбанте? Невже ж я довірюсь

[потворі?

Чи, ти гадаєш, не знаю я хвилі облудного моря?
Як доручу їй Енея; досвідчений давній керманич,
Мало я бачив біди од погідного неба та моря?“

Так одмовляв він, — спокійно і міцно тримався кормила,

І не одводив очей од зір на високому небі.
Взяв Лехкокрилий тоді галузку, обмочену в Леті
Й міццю снотворною Стикса напоєну, й чоло старого
Стиха обвіяв. Одразу-ж по кволому тілу розлився
Непереможний спокій; склепились досвідчені очі.
Знявшись угору тоді і на човен упавши звисока,
Бог одриває стерно і скидає стерничого в море, —
Марне кричав Палітур, марне в друзів благав
[порятунку;
Бог лехкокрилий, як птах, злетів і щез у повітрі.

Мирно тим часом пливли кораблі по широкому морю.
Мирно дримали гребці, забезпечені словом Нептуна,
І наближались уже до бескетів Сирен, до тих білих
Скель лиховістних, засіяних густо кістьми мореходців,
І зачували здалека, як бухає море о камінь...
Глянув на керму Еней і побачив: нема Палітура!
Сів до стерна і повів корабель свій по темрявих
[хвилях,
Тяжко зітхаючи й сльози ллючи над недолею друга:
„О Палітуре, для чого довірився ти небові й морю,
Будеш лежать, непохований, ти на пісках невідомих.“

НЕГОЖЕ нам, о Левконоє, знати
Яку нам суджено в життю наземнім путь;
Халдейських вішунів не будем ми шукати:
Халдейських чисел нам, мій друже, не збагнуть.
Чи добре житимем, чи скоро час розстання —
Приймаймо з дякою, що Доля нам дає,
Хоч може ця зіма для нас зіма остання,
І вже не чутимем, як море в беріг б'є.
Розумна завжди будь. Важкий і пінний келих
До вохких уст своїх бездумно підіймай,
І безліч днів живи безжурних та веселих,
І лиш на це життя надію покладай.
Минає хутко час. Лови, лови хвилини.
Не вірь прийдешньому, що нам назустріч лине.

ГОРАЦІЙ.

Оди I, 32.

До ліри.

ПРОСЯТЬ нас і ждуть. І коли не марно
Награвали ми, коли рік і більше
Житиме наш спів, — на латинський голос
Грай мені, ліро!

На Лесбосі вперше озвався спів твій:
Там Алкей, співець і невтомний воїн,
Як пригонить часом на вохкий берег
Човен розбитий, —

На твоїй струні Афродиту славив,
Славив Вакха й Муз, пустуна Ерота
Й Ліка-хлопчака темнооку вроду
Й кучері чорні.

Фёба дивний дар, на бенкетах Зевса
Всім бажаний гість і в трудах щоденних
Пільга й супокій — на моє благання —
Ліро, озвися!

ГОРАЦІЙ.

Оди I, 38.

НЕ ЛЮБЛЮ я, хлопче, розкошів перських.
Не кохаюсь я в тих вінках квітчастих, —
Не шукай по саду:—де ще zostались
Пізні троянди?

Досить, хлопче, з нас і простого мирту:
Миртовий вінок тобі личить, слуго,
Личить і мені, коли п'ю в садочку
Кубок веселий.

В ГОДИНИ розпачу умій себе стримати
І в хвилі радості заховуй супокій
І знай: однаково прийдеться умірати,
О Деллію коханий мій, —

Чи весь свій довгий вік провадитимеш в тузі,
Чи лежачи в траві, прикрашений вінком,
Рої понурих дум на затишному лузі
Фалерським гнатимеш вином...

Для чого-ж нам сосна й тополя білокора
Прослали по землі гостинний холодок?
По що на лузі нам наспівує прозорий
І гомонить дзвінкий струмок?—

Вина і пахощів і ясних рож без краю—
Короткочасний цвіт!—несіть туди, несіть,
І хай дзвенить бенкет, покіль твій вік буяє
І невблаганна Парка спить.

Бо прийде, прийде час: покинеш поле й луки,
І вілу, і сади, де Тибр тече мутний,
І на усі скарби пожадливії руки
Наложить спадкоємець твій.

І чи в достатку жив, а чи не мавши дому
Тяжким шляхом тобі судилося пройти,
Кінець однаковий: Плутонові грізному
Рокований на жертву ти.

І всі ми будем там. Надійде мить остання
І в човен кине нас, як діждемо черги,
І хмуρο стрінуть нас довічного вигнання
Понурі береги

ЧИ то-ж давно дівчат я чарував собою
І добрим вояком в безкровнім був бою?
А нині — вислужену зброю
І бярбігон богині оддаю.

Сюди, сюди до ніг народженої з піни
Складайте, браття, з лівої руки —
Ліхтарь мій, що розгонив тіни,
І кий, що розбивав замки.

А ти, прославлена в південному Мемфисі,
Перед твоїм ясним схиляюсь я лицем,
Молю, Кипридо: розмахнися
Над Хлоєю святим бичем.

ЗБІГЛИ струмками сніги... Зазеленіли долини,
Закучерявився ліс.
В нівім убранні земля, і ріки, що в повінь греміли,
В ложе вертаються знов.

Грації й нимфи, одкинувши шати й серпанки прозорі,
Йдуть у веснянім танку...
Все на землі перемінне — так кажуть нам роки текучі
Й сутінь померклого дня.

Тільки повіє весною, і літо уже на порозі:
Літо перейде — і глянть:
Осінь розсипала овочі стиглі; за осінню слідом
Мертва ступає зіма.

Місяця круг защербиться і знову пливе, повновидий —
Смертним віднови нема.
В темнім житлі, де владика Еней, де Анк і Гостилій
Будем ми — порох і тінь.

Хто тобі скаже, докинуть чи ні тобі боги всевишні
Ще один завтрашній день?..
Тож потішай свою душу! не хочеш, то візьме нащадок
Спадки незбуті твої.

А як умер ти, і Мінос-суддя проказав урочисто
Праведний присуд тобі,
Вже не воскреснеш, Торквател! безсила побожність
[і рід твій,
І красномовство твоє!

Бо від підземної тьми не звільнила свого Іпполіта
Навіть Діяна сама,
Навіть могутній Тезей не подужав зірвать з Піритоя
Вічних Аїдових пут.

ТІЛЬКИ і мрії було, — щоби клаптик малесенький
[поля,
Дім, огород і криниця з веселим струмком біля дому,
А на узгіррю, над домом, лісок... Та боги милосердні
Більше і краще послали, і ліпшого я не жадаю,
Тільки, Меркурію, ти закріпи мій маєток за мною.
Я бо не збільшив його ні крутіємством, ні здирством
[безбожним,
Я і не зменшу його марнотратством та власним
[недбальством;
Я ні хвилини не думав, щоб той або инший куточок
До володіння свого приорати і вирівнять межі;
Жадних скарбів не збирав, не мріяв: „От горщика з
[сріблом
Випадком в полі знайти-б і, приязнь Геракла здобувши,
Стати як власник он той, що у наймах колись
[побивався.“
Я задоволений з того, що маю; я прошу одного:
„Боже! пошли, щоб худоба моя (аби тільки не розум!)
Сита була і гладка і ласкою щасна твоєю.“

Наче в твердині якій, я на хуторі в горах укрився,
Що ж тут знайти для сатир і для пішої музи моєї?
Не дошкуляють тут нас ані Австер, ні те честолюбство,
Ані пропасниці люті, ні смерти осінній ужинок.

Боже досвітніх годин, ти, що Янусом зватись волієш!
З тебе веліли безсмертні всі справи й труди починати,
З тебе щоденна моя починається пісня в столиці.
Вдосвіта ти коло ліжка: „Вставай! ти-ж, здається, за
[когось
Маєш ручитись в суді, поспішай, щоб тобі не
[спізнитись.“

І чи то там Аквилон розлютився, чи то в сніговиці
День найкоротший світає поволі, а треба вставати,
Бігти, розштовхувать натовп, трудитись ліктями й
[плечима,
Щоби, добувшись до суду, „виразно“ зложити заяву.
Тут і на мене гукають прохожі: „Чи ти божевільний,
Чи в невідкладній потребі спішиш, — на людей не
[зважаєш?

А чи ти думкою вже в Меценатових світлих хоробах?“
Меду солодші для мене слова ті... Та тільки зйду я
На Есквилин, як одразу-ж, мов хвилі, і в боки
[заб'ються,
І полетять через голову тисячі справ. — „Пострівай
[лиш,
Росцій просив тебе бути у претора... завтра, о другій“.—
„Скріби на збори тебе закликають... є справи важливі;
Квінте, гляди-ж, не забудь і не спізнуйся!“ — „Любий!

Ти ублагай Мецената, нехай лиш печатку поставить!
Скажеш: „Гаразд, я попробую“. Ні! він настоює,
[молить.

Сьомий минає вже рік з того часу, як ти, Меценате,
Вперше мене зачислив до свого найтіснішого кола: -
Подорожуючи, став запрошати до власної реди,
Щоби було з ким в путі перекинутись словом
[незначним,

„Котра година“? спитати, чи „хто з гладіаторів
[кращий?“

Або згадати, що „ранком годиться тепліш одягатись.“
І хоча речі такі ти довірити всякому можеш,
Я відтоді і до нині, що-дня, що-години, то більше
З заздросців клятих не маю спокою. На Марсовім полі
Грав ти зо мною в м'яча: „Щасливий!“ зітхають
[навколо.

Пройде по ринку якась поголоска, аж жах розбірає,
Всяк, хто не стрінеться, зразу-ж до мене. питається:
[„Друже!

Ти в тім вельможному колі, як свій, і ти знаєш
[напевно,
Що там чувати продаків?“— „Не знаю“.— „Ах, завжди
[ладен ти
З нас глузувати“.— „Та хай мене бог покарає,—не
[знаю“.

Стрінеться другий: „Не чув ти, де має нарізати
Цезарь
Землю своїм ветеранам, в Італії, а чи де-інде?“

Я присягаюсь, не вірять; ззираються мов би на диво:
Он вам, погляньте, зразок, як уміють ховать таємниці.

Так і марнується день. А що-вечора в серці молитва:
Хуторе мій, та коли-ж я вернуся до тебе, коли-ж я
В давніх рукописах, сні і яснім безтурботнім дозвіллі
Той пожаданий знайду одпочинок од гамору й руху?
Як і коли родичів Пітагора—боби я побачу
І біля них на столі огородинку, салом прилиту?
Ночі блаженні, вечері богів, коли давнім звичаєм
Я й мої гості їмо перед ларом, а челядь проворна
Тим, що зосталось, живиться. П'ємо, та немає ніяких
Правил у нас божевільних, і кожний п'є по охоті.
Цей почувається в силі,—міцніше вино вибірає,
Той попиває легеньке. Помалу зринає розмова,
Та не про те, що там діється в нас, по сусідніх

[господах,

І не про те, як танцює Лепор. Обмірковуєм завжди
Речі поважні, що всіх нас обходять і завжди на мислі:
В чому покладено щастя, в чеснотах душі чи маєтку
Що нас принаджує в дружбі: правдива любов, чи
[вигόди,
Що є найвищим добром і де грані доброго й злого.

Цервій, мій добрий сусіда, при кожній щасливій

[нагоді

Нас навчає байками. Як стануть Ареллія славить
За нечисленні скарби, він подумає й так починає:
„Раз мишенятко сільське, повідають, приймало міського

Й. щиро його, по-хазяйськи, в убогій норі частувало.
Завжди ощадне, скупе, воно порішило цим разом
Справити бучний бенкет і для гостя свого дорогого
Не пожаліло ні зернят вівса, ні запасів гороху,
Витягло навіть кишмиш і шматочок надгризений сала,
Ріжноманітністю страв догодити бажаючи гостю,
Що, гордовитий, ледви доторкався тих ласощів

[сільських.

Гість гидував, а господарь, на свіжій прилігши

[полові,

Ввічливо сам споживав лиш кукіль лихий та голодний.

Зрештою гість не втримався: „Скажи, що тебе

[спокушає,

Брате мій, жити отут на узліссі, в ярах та по горах?

Чи ти волієш звірів лісових, ніж міське товариство?

Слухай, ходімо зо мною: наш вік, само знаєш,

[короткий,

І нічому земнородному не врятуватись од смерти.

Тож хоч живімо, як слід: поки нашого віку,

[втішаймося

Скороминушим життям; пам'ятаймо, що далі—могила“.

Ці красномовні слова прийшлись до вподоби

[сільському,—

Помандрувало за гостем у світ той принадний. Чималу

Путь перейшли вони, поки захоплені, раді, спинились

Перед міською стіною. Вже ночі тьмяна колесниця

Стала як раз на середині неба, коли мишенята

Розташувались в заможному домі, де килими пишні

Пурпуром ясним горіли по ложах слонової кости.

Сила недоїдків там од вечері лишилось по мисках,
Що оддалік визирали з кошів так ласкаво і смачно.
Посадовивши сільське мишеня на червленім покрові,
Ніби той раб підперезаний, заметушився господарь.
Страви без краю почав подавати і, зовсім як слуги,
Навіть прилизував їх крадькома, несучи до їдальні.
Тішитесь наше село, що дізналося щастя такого;
Весело й чемно сидить, мов на справжнім бенкеті,—

[як раптом

Скрип: одчинилися двері, і миші летять на підлогу.
Жах їх несвітський пройняв: забігали скрізь по покою
І... як умерли нараз: на дворі обізвались вівчарки.
Ледве прийшовши до тямки, сільське мишенятко

[сказало:

„Ні, не для мене цей дім і життя... Прощавай! Я волюю
Жити в безпечній норі і злиденним живитись горохом“.

ПРОПЕРЦІЙ.

Елегії III, 2.

КАЖУТЬ, Орфею, що ти звірів зачаровував співом
І зупиняв течію диких тракійських струмків;
Скелі з гірських верховин, порушені струнами ліри,
Йшли у долину до Теб — на підмурівок до стін;
Навіть на голос твоїх, Поліфеме, пісень — Галатея
Гнала з блакитних глибин коней до Етни морських, —
Тож не здивуймо і ми, що, надиханий Вакхом і Фебом,
Натовпи ніжних дівчат спів зачаровує мій.
Вбога оселя моя: там не знайдеш колон Тенарійських,
Ні сволоків косяних, ні золочених склепів;
Сад мій, малий та звичайний, не рівня гаям Феакійським:
Штучних нема там печер, ні водогреїв дзвінких, —
Музи проте не тікають од мене, читач мій зо мною,
І Калліопі самій хори мої до душі.
Щастя, дівчино, твоє, що прославлена ти в моїй книзі,
Кожна бо пісня моя пам'ятник вроді твоїї!
Бо-ж піраміди царів, що до зір досягають високих,
Зевса Елейського храм — наслідування небес —
І незрівняна краса намогильного дому Мавзола
Мають зазнати на собі смерти суворий закон.

Дош та з'їдливи́й огонь підточать ї́х славу́ всесві́тню;
Роки́ ударя́ть на них — поро́хом ста́нуть вони́,
Але не згине во-ві́к та сла́ва, що ге́ній при́дбає,
Подви́гів ду́ха во-ві́к сяє́ нетлі́нна краса́.

ОВИДІЙ.

Amores III, 9.

На смерть Тибулла.

МАТИ Ахилла й Мемнона обидві дітей оплакали:
Навіть великих богинь горе стріває в житті,—
Так розпускай-же і ти, жалібнице Елегіє, коси:

Надто правдиво звучить нині наймення твоє!
Вмер твій коханий співець, твій Тибулл, твоя слава й
[окраса:

Он на високім кострі тіло бездушне його.
Син Афродити за ним з сайдаком виступає порожнім,
Зломаний лук у руці і смолоскіп без огню,—
Бачиш, як сумно іде, опустивши знесилені крила,
Як його ніжна рука в груди розпучливо б'є;
Як поспадали з чола його кучері ніжні на шию,
І на рожевих устах стогін одчаю завмер.
Так, повідають, тужив він, як брата Енея ховали:

З гірким виходив плачем з дому, Іюле, твого.
Мати Венера сама, повідають, так не тужила
З часу, як любий юнак, вепром поранений, впав.
Кажуть: „безсмертні співці... богове піклуються вами,
Божеська влада і міць в вашому слові живе“,—

Але з'являється смерть і дочасно руйнує святиню

І накладає на нас руки невидні свої.

Не врятували Орфея-співця ні батько, ні мати,

Ні незрівняний його дар чарувати звірів;

В нетрях загинув і Лін, його брат по мистецтву і
[крови,

Й довго звучала в гаях Фебова пісня по нім.

А Меонид, Меонид, джерело невисихаюче співу,

Роси святих Піерид, спраглих потіха сердець!

В чорнім Аверні й його поглинула година остання,

Тільки й лишивсь на землі спів невмірущий його.

В людському серці живе бідування нещасної Трої

І Пенелопина шерсть, наново ткана у день.

Так Немезиса твоя, твоя Делія житимуть вічно,

Пам'ять про першу твою і про останню любов;

Іх не розважать ні жертви, ні звуки єгипетських

[сестрів,—

Вже не потішить ніщо ложа самотного їх.

Але як гине отак все найкраще у нас, найдорожче,—

В серці розпука встає: „де ви, безсмертні боги?“

Свято живеш — умираєш, шануєш богів милосердних —

А невблаганна уже смерть розкладає вогонь;

Можеш віддатись пісням — але поглянь на Тибулла:

В урні тісній і малій ляже великий співець!

Чей-же, співаче, тебе охопило те полум'я люте:

Вже не страшиться воно вижертити серце твоє!..

ДОСИТЬ було-б і п'яти... Шість книжок, чи там
[сім—забагато.
Музо! невже-ж це тобі ще не остило співать?
Годі! встидаймось! мовчім! Про славу ту людську не
[дбаймо:

Досить того, що і так скрізь перечитують нас.
Он од надгробку Мессали розкиданий камінь лишиться,
Порохом стане сипким мармур Ліціна твердий,
А незрадливий читач не забуде мене, і мандрівник,
Ідучи з Риму, мене візьме в свій рідний куток.
Так я промовив, мовчу. А в одежі схилившись
[пахучій,

Чую: дев'ята з сестер відповідає мені:
„Так? ти покинеш, невдячний, складать свої вірші
[веселі?

Будеш без діла сидіть, світ і людей проклинать?
Чи ти волієш на сцену—з високих котурнів
[віщати,

Чи в героїчних рядках славити війни та кров,

Щоб велемовний учитель виспівував твір твій у
[школі

Й голосом хриплим душив хлопців і чемних дівчат?
Ні! хай про війни гремлять ті поважні та славні

[писаки,

Що до півночі сидять та переводять свічки,—
Ти-ж свої жарти складай та римською сіллю присолой,

Хай в отих жартах життя вдачу пізнає свою.

Правда, розсудять не раз, що на вбогій ти дудочці
[граєш,—

Але-ж при дудочці тій голосу сурем не чуть“.

НЕСТОРА шлях життєвий переміряла ти, о Филено,
Поки до темрявих хвиль в царство Плутона
[зійшла, —
А не зрівнялась проте з прастарою Сибіллою віком:
Місяців зо три вона довше топтала свій ряст.
В бозі язик спочива, той язик, що його не здолали б
Ні ярмаркова юрба, ні Серапіса жерці,
Ні журавлині ключі — над Стримоном курличучи
[дальнім,
Ні голосна дітвора — вранці до шкіл ідучи.
Хто-ж тепер зможе, як ти, до землі причаровувать
[місяць?
Хто-ж тепер зможе, як ти, зводництвом славу добуть?
Буде хай пухом земля, не тужавіє грунт над тобою,
Щоби не тяжко було псам одкопати тебе.

МАРЦІЯЛ.

Епіграми IX, 60.

Сабінові, посилаючи
вінок з троянд.

ЗВІДКИ-БИ ви не були: чи зростали в розкішнім
[Тибурі,

Чи червоніли як кров в Пестумських ви квітниках,
Чи в Пренестійських садах садовниця вас позрізала,
А чи красою буяв ваш по Кампанії цвіт, —
Скажем: „Троянди оці завітали з мого Номентану“...
Другу Сабіну тоді видасться кращим вінок.

МАРЦІЯЛ.
Епіграми IX, 81.
Авліві.

А ВЛЕ, ти знаєш: читач мене хвалить, слухач
[поважає,
Гудять поети лише: неопрацьований вірш!
Я не вважаю на те. Як справляю бенкет, то волюю,
Щоб догодити гостям. Що мені смак кухарів?

ПРИМ Антоній пройшов без турботи свій шлях
[многоденний—
Сімдесят років прожив, восьмий десяток почав.
В роках минулих, у днях пережитих він думою тоне,
І—недалека уже!—Лета йому не страшна;
Тоне в минулому він і пропашого дня не знаходить,
Прикрих не знає годин... в с е б він хотів пригадать.
Праведна, чиста душа існування поширює грані:
Втіху з минулого п'є—вдвоє живе на землі.

ПРИМІТКИ

Шість латинських поетів, зібраних в цій книжечці, обіймають великий протяг часу од перших десятиліть I-го віку перед Хр. — до початків II-го століття по Хр., коло двохсот років приблизно; маємо ми тут перед собою поезію останніх років республіки, страшних часів державної кризи, що привела до нових форм правління, і нарешті поезію Римської імперії в добу Цезарів і Флавіїв. Складаючись в один суцільний образ римської поезії, всі ці поети разом з тим репрезентують різні фази в життю римського суспільства, різні етапи в розвою латинського поетичного стилю.

Найстарший з них — Валерій Катулл (84?— 54 перед Хр.) жив і помер ще до початків горожанської війни; обертався він серед римської молодіжі, що живу участь приймала в тогочасній політичній боротьбі, а часом і сам озивався в політичній злові дня яскравою і сміливою епіграмою на Цезаря та Цезаріанців. В більших поемах наслідував вишуканих і вчених грецьких поетів Александрійської доби, в дрібних поезіях часто й густо був митцем цілком оригінальним. Мова і вірш Катулла ще не мають тієї викінченості й досконалості, що в пізнішого покоління, але коли взяти під увагу багатство настроїв, непосредність чуття, повну відсутність всякої реторики, то в цьому розумінні з Катулла безперечно найбільший лірик Риму.

Далі йдуть Вергілій Марон (70 — 19 перед Хр.) і Гораций Флакк (65 — 8 перед Хр.). Мало чим молодші од Катулла, вони виростили вже серед інших обставин і по духу надзвичайно од нього далекі. Пригрітий новими господарями, дрібний землевласник Ломбардії—Вергілій, син визволеного раба і вигаслий республіканець—Гораций, обидва вірно служать новому режимові: Вергілій, утворюючи династичний і патріотичний епос („Енеїда”);

Горацій, воюючи за нього зброєю своєї сатири і патріотичної оди. Обидва прекрасні стилізатори; обидва додержуються грецьких зразків, майстерно їх на римський ґрунт пересажують. Обидва нарешті незрівняні майстри що до форми: вони до найвищої досконалости доводять поетичний стиль, репрезентуючи собою золотий вік римської поезії.

В особі Проперція (47? — 15 перед Хр.) і Овідія Назона (43 перед Хр. — 17 по Хр.) перед нами знову нова генерація і нова школа літературна. Коли Горацій і Вергілій йшли в своїй творчості од Гомера і Сафо, од грецького епосу і класичної лірики, то покоління Проперція та Овідія звертається до ученої й манерної поезії Александрійських поетів. Основною літературною формою стає так звана елегія, — це середнього розміру п'єса еротичного змісту, начинена всякою мітологічною вченістю. Елегії звичайно в'яжуться в цікли, присвячені улюбленій дам¹ (часом вигаданій, а часом реальній). Проперцій чистий лірик. Занадто, як на наш погляд, вишуканий і манерний, він в основі своєї завжди щирий і правдивий; вигаданих ситуацій у нього немає. У другого з наведених нами елегиків, у Овідія, літературщина вже переважає: „Елегія Овідія тільки форма, що дісталась йому на спадок од попередніх поетів і первісний зміст уже втратила.“ Уступаючи Проперцію, як поет кохання, Овідій далеко переважає його як епік („Метаморфози“, „Календарь“), а як техник, як майстер віршу стоїть поряд з Горацієм та Вергілієм. Патріотичні мотиви — не чужі Овідієві (почасти й Проперцієві), але його патріотика — невисокого розбору. Коли Вергілій і Горацій, служивши монархії, зберігали певну гідність, Овідій не знає вже міри в своїх славословіях на честь римської могутности і самого Цезаря Августа.

Валерій Марціал (41? — 104? по Хр.) одділений од Овідія цілим століттям. Він — сучасник імператора Домиціана, клієнт всесильних його улюбленців. Родом із Іспанії, людина незможна й залежна, Марціал безбожно курить ладан перед Домиціаном і його камергерами, говорить иноді мовою раба. Немає в нього і твердих моральних принципів. Але зате в нього багато щиросердності, багато дотепу. І вірш його надзвичайно влуч-

ний, стислий, з несподіваними поворотами, пересипаний каламбурами, показує в ньому визначного артиста. В історії римської літератури він має значіння, як творець епіграми в широкому розумінні слова, тоб то невеличкого віршу ліричного змісту, краса якого вся полягає у влучности стислого виразу.

Розуміється, всі перечислені поети не дають вичерпуючого поняття про римську поезію в цілому. В збірнику немає ні Лукреція, ні Тибулла, ні Ювенала, — а це все імена першорядні — але перекладчику хтілось би думати, що і в такому вигляді його книжечка матиме значіння, як один з перших кроків на шляху засвоєння українським поетичним стилем великого спадку античних літератур.

КАТУЛЛ, II (стор. 8).

Аврелій і Фурій—Катуллові друзі. Іронія Аврелій і Фурій—знайомі Катулла; являються до нього з риторичними запевненнями своєї приязні і дипломатичними якимись дорученнями від бувшої коханої Катуллової—Клодії (Лесбії). Можливо, мають на оці помирити її з поетом.

На море Індійське і т. д. Непрошені друзі запевняють, що готові піти за Катуллом на край світа.—Саки, араби, парти (парфяне)—народи, суміжні з найдальшими східними провінціями Римської держави. Араби ніжні — *molles* — звичайний їх епітет у римських поетів: з Аравії привозились пахучі масла й смоли.

В долини, де Цезарь... Поезія написана коло 54 р. перед Хр., коли римське суспільство з великим інтересом стежило за експедиціями Цезаря за Рейн і в невідому Британію.

КАТУЛЛ, 26 (стор. 10).

Ні Австр, ні Апельйот... Фавоній і Борей... Австр (Австер) сухий вітер з півдня, з африканських степів. Нині в Італії його звуть сіроко. Порівняй Горацій, Сатири II, 6. Апельйот—східний вітер, Борей—північний, Фавоній (Зефір)—західний.

Наш дім заставлений за двісті тисяч—двісті тисяч сестерціїв. Сестерцій—дрібна монета, приблизно 5—6 коп. на срібло. Загальна сума 200 тисяч сестерціїв виносить коло 10—12 тисяч карбованців сріблом.

КАТУЛЛ, 27 (стор. 11).

Давнього Фалерну. Фалерн— одно з найкращих італійських вин. Давнє, видержане, воно було дуже міцне і трюхи гіркувате на смак.

Постумії-цариці. Всі присутні на бенкеті, звичайно, обірали голову учти. На обов'язку такого *magister convivii* лежала довинність визначити пропорцію вина і води в чашах, з яких присутні черпали вино. Всупереч доброму звичаю, магістра Постумія наказує пити чисте, не розведене водою вино. На вечірках старосвітських, провінціяльних таких звичаїв часом не додержувались і особистого смаку гостей не зв'язували. Порівн. Горацій, Сатири II, 6:

П'ємо, та немає ніяких

Правил у нас божевільних і кожний п'є по охоті. Термін „магістра“ перекладаємо словом „цариця“, по аналогії з таким виразом, як „цариця балю“.. У Пушкіна, в його незрівняному перекладі цієї п'єси, читаємо:

Так Постумія велѣла

Предсѣдательница оргій.

КАТУЛЛ, 46 (стор. 12).

Фригії ниви. Вірш цей написано Катуллом під час його пробування в Малій Азії. Фригія, Азія—малоазійські провінції; Нікея — головне місто одної з тих провінцій — Бітунії.

Український переклад п'єси — Т. Франко. З чужої левади, Льв., 1913.

ВЕРГІЛІЙ, І ЕКЛОГА (стор. 13).

Написав її Вергілій коло 41 р. перед Хр., в тривожні дні великої Італійської революції, в часи упадку старого республі-

канського Риму і тріумфу нового Цезаріянського з Октавіаном (Августом) на чолі.

Найбільшою опорою переможців були давні легіони Цезаря, що на своїх плечах винесли весь тягар його гальської та цивільної війни. Тому — задовольнити ветеранів забитого диктатора, надгородити вірних спільників і друзів — стало першим завданням Цезаріянського уряду. Спосіб задоволення був єдиний, підказаний традицією — наділення землею. Але перевести таку величезну операцію земельну тай перевести до того планово й мирно, у правительства жадної змоги не було: земельний фонд Італії був обмежений, ветеранів — багато, скуповувати-ж ґрунта у землевласників за високі ціни — не ставало коштів. Довелось звернутися до методу конфіскацій — одібрати землю на території 18 найбагатших міст Італії і заснувати там колонії ветеранів. Налякана розпорядженнями урядових комисарів, тероризована сваволею жовнірства, хліборобська людність Італії доходить до правдивої розпуки: одна частина її шукає виходу в еміграції, друга, зоставшись на місці, ув'язується в криваві сутички з новими власниками, третя — поповнює кадри бандитів та жебраків... Повсякчасні хвилювання й заколоти занепокоїли зрештою й правительство, і Октавіан мусів де в чому свої аграрні закони зм'якчити: разом з маєтками сенаторів він увільнив од конфіскації землі і тих дрібних господарів, що їх власність не перевищувала норми звичайного жовнірського наділу. „Ці льюти, пише Фереро, трохи потішили середні класи, і серед страшного заколоту нижній та гармонійний голос поета заспівав пісню подяки, якій суджено було лунати на протязі віків. Вергілій, що сам був дрібним землевласником, наважився трактувати в буколичній поезії те, що ми назвали-б нині з л о б о ю д н я. Він висловив в першій еклозі свою подяку і подяку дрібних землевласників Італійських молодому владарю, якого ще й сам гаразд не знав, примішуючи до неї де-що з тієї побожності, яка після апотеозу Цезаря мала тенденцію поширюватися з мертвого фундатора на живих ватажків народньої партії“...

В еклозі проходить перед нами поетичний пейзаж рідної поетові Ломбардії і — на тлі його — розмова двох пастухів, Титира

(самого поета) і Мелібей. Мелібей, вигнаний ветераном із свого власного маєтку, дивується товаришові, що зумів серед такої страшної хуртовини оборонити свій хутір та худобу, а той, відповідаючи, починає прославляти молодого Цезаря (Октавіяна), як бога, що подарував йому спокій, вернувши худобу і ґрунт. Він обіцяє приносити на оltарь його найкращих ягнят, клянеться по-вік йому вірно служити. „Надто вчасний апотеоз на другий день після кривавих проскрипцій!“ — завважає з цього приводу Г. Буасьє, а другий авторитетний дослідник римської старовини докидає: „От коли в літературі римській повіяло новим духом, от де початки римської поезії імператорської доби і остання межа старого республіканського письменства.“

Ці слова коротенько, але виразно окреслюють культурно-історичне та історично-літературне значіння еклоги.

Що ж до літературної форми — і д и л і і, е к л о г и, то вона запозичена Вергілієм у грецького поета III в. перед Хр. — сицилійця Теокрита. Звідси і заклик поета до „Сицилійських муз“ (на початку IV-ої еклоги), і грецькі імена його героїв — Дафніси, Галатеї, Амаріллі і т. п., і та згадка про гіблейських бжіл (Гіблюю звалось кілька міст в Сицилії), і той гнучкий та мелодійний, на короткі строфи розбитий, окрилений анафорами та алітераціями, гекзаметр.

ВЕРГІЛІЙ, IV ЕКЛОГА (стор. 18).

В багатьох виданнях ця еклога має назву „Полліон“ по імені видатного державного діяча часів Августа—Азинія Полліона, котрому присвячена.

В основі еклоги лежить вельми розповсюджений в тодішньому римському громадянстві погляд, ніби-то незабаром має наступити велика світова катастрофа: зорі мають незабаром скластися на ту саму констеляцію, що й на початку світу, і всі пережиті землю епохи мають повторитися наново. Після кривавих горожанських війн кінця республіки — останні тремтіння залізного віку! — настане (і то не в довгій часі) золота доба, щасливий вік Са-

турна: знову повернуться на землю боги і між ними Діва-Правда, що останньою полишила колись сплямованих гріхом людей.

Золотий вік змальовано згідно з традицією: земля одпочилає від оранки, на тернових кущах висять важкі китиці винограду, золотий мед виступає на дубовому листі...

Першим владикою нових часів, що по всьому світу „зростить золоте покоління,“ і буде той дивний хлопчик, якого народження вітає земля і небо. Хто був цей хлопчик, що йому таку світлу долю вішував Вергілій, напевно невідомо. На думку одних дослідників це син Полліона Азиній Галл, на думку других—сподіваний син самого Августа від першої його дружини Скрибонії. Не бракує і інших гіпотез (див. проф. О. Зьлінський. *Первое свѣтопреставленіе. Изъ жизни идей, т. I.*) Християнські письменники IV-V в. (Лактанцій, бл. Августин) зрозуміли еклогу, як пророцтво про народження Христа. В цьому їх переконали піднесений тон віршу, яскраві картини та урочисті обцянки, це тремтіння радості, що пробігає по всій природі, а надто символіка, така подібна до символіки святого письма: Змії, що має загинути, згадки про первісний гріх; „потомок богів“, посланий на землю..

Середні віки, ідучи за св. батьками, поставили Вергілія в один ряд з старозавітними пророками. Згідно з одною середньовічною легендою, св. Павел, одвідавши у Неаполі могилу поета, окропив її росою святих своїх сліз і сказав: „Когоб я зробив з тебе, як би знайшов живого, найбільший з поетів!“ Цігую з Буасьє—*La religion Romaine:*

*Ad Maronis mausoleum
Ductus, fudit super eum
Piae rorem lacrimae:
Quem te, inquit, reddidisset,
Si te vivum invenissem,
Poëtarum maxime!*

ГОРАЦІЙ, ОДИ I, 32. ДО ЛІРИ (стор. 25).

На Лесбосі вперше озвався співтвій. Горацій дивиться на себе, як на спадкоємця Лебійських поетів Алкея (600 р. перед Хр.) і Сапфо. Вірш витримано в так званій сапфіній строфі, яка складається з трьох дев'ятискладових — сапфінних рядків і одного п'ятискладового — *versus Adonius*.

ГОРАЦІЙ, ОДИ I, 38. ДО ХЛОПЦЯ-ПРИСЛУЖНИКА (стор. 26).

Розмір—сапфина строфа.

ГОРАЦІЙ, ОДИ II, 3. ДО ДЕЛЛІЯ (стор. 27).

Вірш цей адресований до Деллія, одного дрібного політичного діяча і публіциста часів Августа. Горацій проповідує йому ясність духа, далекого од тривог і принад буденного життя—*aequam mentem*, рівновагу філософа. Порівняй українську травестію Гулака-Артемовського „До Пархома“:

Пархоме! в щасті не брикай...

ГОРАЦІЙ, ОДИ III, 26. ДО ВЕНЕРИ (стор. 29).

Всякий, хто зрікався привичних занять, посвячував відповідному богові зняряддя своєї роботи. Горацій покидає службу Венері, і складає до ніг народженої з моря богині непотрібні йому інструменти.

ГОРАЦІЙ, ОДИ IV, 7. ДО ТОРКВАТА (стор. 30).

В темнім житлі, де владика Еней... Мисль поетова така: в темних селищах підземного царства будемо ми всі, без жадних винятків, навіть царі і герої. (Тулл) Гостилій і Аук (Марцій)—легендарні царі Рима.

Не звільнила свого Іпполіта навіть Діана сама. Іпполіт—царевич Атен, син Тесея, мисливець і жоненавистник, улюбленець богині Діани.

Мінос—владика Крита, по смерті—суддя в підземному царстві.

Піритой, царь лапів, вірний товариш царя Атенського (Афинського) Тесея. Сміливий і нестримний, „ненавистник богів“, царь лапів намовив Тесея зійти до підземного царства і викрасти з царського палацу дружину самого Плутона, богиню Прозерпину. Друзям не повезло, і обидва вони були прикуті до скелі. Тесея визволив Геракл, вертаючись з Тартара з трьохголовим псом Цербером, а Піритой так прикутий і зостався, бо в Тесея не стало сили розірвати на ньому кайдани.

ГОРАЦІЙ, САТИРИ II, 6 (стор.32).

Коло 35 р. перед Хр, ще на початку літературної слави Горация, Меценат подарував йому невеликий маєток в Сабінських горах, недалеко від Риму. Кількома роками пізніше, восени 31 р. поет написав там найкращу з своїх сатир, присвячену радощам сільського життя.

...і приятнь Геракла здобувши... В Італії Геракла шановано, як бога-виказчика прихованих скарбів.

Щоб хурдаба моя (аби тільки не розум!) сита була... Ситий, налитий салом розум (*pingue ingenium*)—означення тупої, обмеженої людини.

Та тільки зійду я на Есквилин... Гораций, вставши з ліжка, біжить спочатку ручитись за свого приятеля на форум, а звідти на Есквилинську гору, де жив Меценат. Це ранішній, обов'язковий для кожного клієнта візит.

Скріби на збори тебе закликають. Гораций один час займав посаду в квесторській канцелярії. Хтось з його товаришів, зустрівшись з ним в Меценатовій господі, нагадує йому про засідання в якійсь спільній справі (*de re communi*)

Запрошати до власної реди. Реда (*Raeda, rheda*) легка коляска.

Що там чувати про даків. Даки в нинішнім Семигороді та Румунії. В 31 році перед Хр. боялись їхнього походу в північну Італію.

...родичів Пітагора — боби я побачу. Пітагор (математик, філософ, релігійний реформатор) забороняв своїм учням їсти боби. Вигадано було й пояснення, — ніби-то він твердив, що люде й боби одного походження.

Я й мої гості їмо перед ларом. Вечеря одбувається, згідно з старовинним звичаєм, перед ларами (статуями родових богів) — тоб-то в великій світлиці, в атрії, а не в спеціально обору́дованій ідальні, трикляні.

А реллії — невідомий ближче негоціант, що мав, очевидно, немало клопоту через своє багатство.

Ніби той раб підперезаний. Сільське мишеня, хоч і вбоге, але приймає свого гостя з почуттям власної гідности, по хазяйски; міське, в багатому домі, поводить ся, як проворний і пронирливий раб в підперезаній (в інтересах більшої свободи рухів) туніці. Цікава паралель сільського господаря і міського паразита.

ПРОПЕРЦІЙ, ЕЛЕГІЇ III, 2 (стор. 38).

Скелі з гірських верховин... Відома легенда про будування міської стіни в Тебах. Царь Тебанський, Амфіон, збудував її, користаючись виключно своїм музичним хистом. Цей самий мотив знаходимо у Лесі Українки, в її драматичній поемі „Орфееве чудо“ (Ювілейний збірник, присвячений Франкові, в 40-ліття його діяльности).

Навіть на голоствоїх, Поліфемс, пісень.. Поліфем — циклоп, Галатея — нимфа. Закоханий Поліфем — сюжет одної з ідилій самого законодавця ідилії — Теокрита, грецького поета III віку перед Хр.

Сад мій не рівня гаям феакійським... На острові феаків, що привітали Одиссея на путі до рідного краю, був величезний сад. Його опис в 7-ій пісні Гомерової „Одиссеї“:

Сад превеликий за двором од самих воріт починався,
Він навкруги парканом обгорожений був; по тім саду

Різна росла деревина, зелена та рясна й пахуча:
Яблуні, груші, гранати, одно од другого смашніші,
Смокви з солодшим од меду плодом і товстії маслини.
Овочі родять на них цілий рік — і зімою, і літом.
Западовець, що там віє раз-в-раз, їх зрощає по черзі:
Инше то тільки ростить ще, а инше то вже наливає.

(Перекл. П. Ніщинського).

К а л л і о п а — одна з дев'яти муз.

Н а м о г и л ь н о г о д о м у М а в з о л а . Надгробок Карійського царя Мавзола (мавзолей) уважали одним з 7 див всесвітніх.

ОВИДІЙ, НА СМЕРТЬ ТИБУЛЛА (стор. 40).

Альбій Тибулл (54 — 19 перед Хр.) найстарший з римських елегиків (майстрів любовної лірики), твори яких дійшли до нас: наймолодший—Овідій; середнє місце належить Проперцію.

М а т и А х и л л а й М е м н о н а . Ахилл — син богині Тетиди; Мемнон — син Аврори (Зорі).

С и н А ф р о д и т и — Ерот (Амур).

Я к б р а т а Е н е я х о в а л и . Еней — так само син Венери (Афродити); отже Еротові він доводиться братом. Іюл — син Енея.

Л ю б и й ю н а к , в е п р о м п о р а н е н и й... Пастух Адоніс, улюбленець Венери.

В н е т р я х з а г и н у в і Л і н . Лін — легендарний співець, друг Орфея, що переняв поетичний дар од самих богів. Пор. Вергілієву IV еклогу.

М е о н и д — Гомер.

П і є р и д и — Музи

В ч о р н і м А в е р н і... Аверн — багниста місцевість в середній Італії, недалеко од Кум, де жила знаменита Сибілла, в Кампанській рівнині. Авернське озеро уважали входом до підземного царства.

Д е л і я і Н е м е з и с а — героїні любовних елегій Тибулла.

Єгипетських сестрів. Систр — музичний інструмент єгипетського походження, брязкало.

МАРЦІЯЛ, ЕПІГРАМИ VIII, 3 (стор. 42).

Надгробок Мессали. Валерій Мессала — державний діяч і літературний патрон часів Августа.

Мармур Ліціна. Ліцін, визволений раб імператора Августа, був якийсь час намістником Галлії. На протязі свого управління провінцією, набув собі неправедні, але великі маєтки. Пізніше всі скарби його було skonфисковано; де-що проте йому вдалось урятувати. На ті рештки колишнього багатства він наказав поставити собі розкішний пам'ятник, що нарівні з мавзолеєм Мессали увійшов в оборот щоденної розмови.

Дев'ята з сестер. Одна з дев'яти Муз.

МАРЦІЯЛ, ЕПІГРАМИ IX, 29 (стор. 44).

Нестора шлях життєвий. Нестор — найстаріший з героїв Гомерівських поем, що пережив три покоління людські.

МАРЦІЯЛ, ЕПІГРАМИ IX, 60 (стор. 45).

...в Тибурі розкішним зростали. Тибур, Пренеста, Пестум — італійські міста, славетні своїм квітниками.

...з мого Номентану. Номентан — місто в Середній Італії, в околиці якого була невелика віла Марціялова.

ЗМІСТ.

КАТУЛЛ:

„Плач, Венеро! Плачте, Купидони!“ С. 3.	7
„Аврелій і Фурій — Катуллові друзі“ С. 11.	8
„Наш дім поставлений...“ С. 26.	10
„Хлопчиську-слуго! давнього Фалерну С. 27.	11
„Знову весна, оживає земля“ С. 46.	12

ВЕРГІЛІЙ:

Еклога I	13
Еклога IV	18
Енеїда V, 835—871.	22

ГОРАЦІЙ:

До Левконої. Ода I, 11.	24
До ліри. Ода I, 32.	25
До хлопця-прислужника. Ода I, 38	26
До Деллія. Ода II, 3.	27
До Венери. Ода III, 26.	29
До Торквата. Ода IV, 7.	30
Сатира II, 6.	32

ПРОПЕРЦІЙ:

Елегія III, 2.	38
------------------------	----

ОВИДІЙ:

На смерть Тибулла. Amores III, 9.	40
---	----

МАРЦІЯЛ:

До Музи. Епіграми VIII, 3.	42
Епітафія Филени. Епіграми IX, 29.	44
Сабінові. Епіграми IX, 60.	45
Авлові. Епіграми IX, 81.	46
Про Прима Антонія. Епіграми X, 23.	47

ПРИМІТКИ	51
--------------------	----
